

חולין קלד

משה שווערד

1. קהלות יעקב

קיב קהלות חולין סימן לו יעקב

בירושלמי [כונא בחוס' בכורות דכ"ב ט"ז ד"ה חפלה] משמע קנה שכבר זכו בו השבט ואית לכו בו זכות ממנוא גם קודם נתיבה. ונראה דנחלקו זכר החוס' והרין ז"ל דכתוס' כאן ד"ה ואז"ל כתבו דלכאוי ליבנא דהפטור של חזיק מחניכ הוא משום דהוי ממון של"ת חייב עכ"פ בדיני שמים ומשמע מלשונם ז"ל דכוונתם הוא משום דבאמת איכא חיובא לשלם רק שאין התובע מצורר לפנינו אבל מי"מ מאחר דבאמת חייב הוא בשלומי הכיח מש"ה חייב בדיני שמים עכ"פ, אבל הרין ז"ל כתב דאפילו ללא יד"ש פטור והיינו דסובר דהא דאמרי דהוי ממון של"ת היינו שאין כלל בעלים לתבוע ממון זה, דמחניכ אינו אלא כהפקר לכהנים ולפי"ז אין כאן כלל חיוב השלומים מדין חזיק והוא פטור אפי בדיני שמים.

ואבאר כאן דברי הרין ז"ל שנתחילה הביא פירש"י ז"ל שפרש ענין ממון שאין לו תובעים שזכו משום דהמזיק מלי עטין לכבן אחר כי נותן והקשה הרין ז"ל דלפי טענה זו אפילו כשבן בעין נמי אין שום כבן יכול לתבוע דמאי אמר לי לכבן אחר יביבנא ומאי אירי דנקט חזיק מחניכ או שאכלן לאת מפרש הרין ז"ל וז"ל ומשמע לי דכ"ק כיון דמחניכ ממון שאין לו תובעים הוא נבי דכי איתניי בעיניי חייב משום מאי כי ליתניי בעיניי אין כאן מאי ולא דין ממון הלכך פטור לגמרי ולפיכך ג"ל דאפי בדיני שמים פטור כר עכ"ל וכונתו ז"ל נראה דכ"ק לא משום דמאי מדחי לכל חד פטור דא"כ טענה זו הא מלי עטין גם באיתניי בעין אפי"כ דכוונת הגמרא בטעם דהוי ממון של"ת היינו דמכ"ע אינו ממון כבן כלל ואין כאן חיוב מדין חזיק כלל. ולפי"ז שפיר חלוק חזיק מביבא דאיתניי בעין דבאיתניי בעין נבי דחיוב ממנוא אכתי ליבא. חיוב מאי דנתיבה מיבא איבא, ויכול

שאמרו גבי מחניכ, דיש לפרש שבאמת כבר נטשו המחניכ ממנוא של השבט משעת הפרש ואילו בא אדם אחד בברשאה מכל השבט ודאי כי נחשב תובע גמור רק כל כבן בפניע אינו יכול לתבוע כיון דאיכא עוכ"י לבעלים ומאי אמרי אנה לכבן אחר יביבנא כדפירש"י ז"ל כאן, אבל יש לפרש דמחניכ אינם אלא כהפקר לשבט ומכ שא"ת אחר אינו יכול לזכות בו זהו משום דרחמנא אמר שרין להנתן לכהנים, אבל מי"מ גם הכהנים אכתי לא נטשו בעלים עליו כיון דאכתי אין כאן שום כבן שיכול לומר זה שלי, ממילא אין המחניכ אלא כהפקר לכהנים, ולפי"ז אפי אם יבא אחד בברשאה מכל הכהנים אינו יכול לתבוע, אלא כל זמן שבמחניכ קיימות, דאז איכא חיוב נתיבה ונאופן שהוא צא בברשאה מכל הכהנים יכול לתבוע בשם כולם מאד חיוב התורה אבל לא מאד דיני ממונות, וכשאכלן אדם או חזיקו, שכבר אין כאן עכשיו מלוא נתיבה רק תביעה ממנוא מדין חזיק, זה ליבא [אם נאמר דאכתי לא זכו בכו הכהנים בבמחניכ רק שכי כהפקר לכהנים] שאין כאן תביעה השלומים כלל, ואפי בנא בברשאה מכל הכהנים לא יכי לו כח לתבוע דמי המחניכ.

והנה לשיטת הריב"ז ז"ל ס"פ הא"ט מקדש דלמדי"א עובת הכאח ממון הגונב חרומה חייב לשלם כפל לבעלים בדמי כל החרומה, והיינו משום דסובר דבאמת החרומה הוא עדיין ממון גמור של הבעלים רק דאיכא עליהם מלוא נתיבה לכהנים, לפ"ז ודאי דכל זמן שלא נתן לכבן אין כאן ממון כהנים כלל דאדרבא הוא ממון בעלים, אבל למדי"א עוכ"י אינו ממון וכן אפי למדי"א עוכ"י ממון לשיטת החוס' פ"ק דבי"מ [כונא כ"ז בקא"ה ס"ה ער"ה] דאין לבעלים אלא כפי דמי עוכ"י, יש לחקור כ"ל אם זהו כבר כממון השבט או כהפקר לשבט, ולשון "משום גזל השבט" שאמרו

והנה כעין כ"ל יש להסתפק בהקדש לעניים ובמתנת עניים אם זהו כבר ממון עניים או שאינו אלא כהפקר לעניים ובקב"י נדריס ס"ה כתבנו זכר דלכאורה הוא מחלוקת הראשונים ז"ל במה דנחלקו אי מותר להלוות ממון עניים בריבית דאי הוא כבר ממון לעניים פשיטא דאסור ואי אכתי אינו אלא כהפקר לעניים יש לנדר דאין כאן מלוא ישראל ושרי ע"ש בקב"י.

2. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רמ

אחד עלה לס"ת ונדר סך מה לצדקה א' מהחברה קדישא שבעיר ויש בעיר כמה מיני צדקות כגון של עניי עיר ושל ת"ת ושל קברנים ושל הכנסת כלה ושל בקור חולים והוא נדר לא' מהם ושכח לאיזה מהם פרט ועתה יש להסתפק אי נימא מספיקא צריך לשלם לכולם או אינו צריך לשלם כלל דלכל א' יאמר אייתי לי ראי' דאנת הוא ואשלם לך או יניח פ"א ביניהם ויסתלק והרמב"ם פ"ה ממ"ע = ממעשר עני = פסק להדיא דלהחמיר וכן פסק בש"ע י"ד סי' רנ"ח סעי' ג' מ"מ בנידון שלפנינו צ"ע ויבואר אי"ה... והנה בהא אי שייך ספק איסורא בצדקה או ספק ממונא צריך אני לכאר...

והיוצא מדברינו אלו דנ"ל דכיון דרמב"ן ורשב"א וראש פ"ק דנדרים ומרדכי בשם מהר"מ והגה' מרדכי בשם א"ז מסכימי' דספק צדקה ספיקא דאיסורא הוא הכי נקטינן וממילא מחשבינן להעני מוחזק מדכתי' צדק משלך ותן לו ודלא כהר"ן ונימוקי יוסף נגד כל הני רבוותא... וע"כ בנדון שלפנינו ע"כ משום ספק איסורא צריך לשלם לכל הצדקות כולם עד שלא ישאר לו שום ספק דומי' מה שאמרו במנחות ק"ו ע"ב פירשתי ואיני יודע מה פרשתי יהא מביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי [כיון שבררנו דצדקה נמי ספיקא לחומרא א"כ דינו לענין זה כמו הקדש ממש והיינו שאנו מורי' לו כך אבל פשיטא שא"א לכופו על זה אלא אם ירצה מניח ביניהם ומסתלק]. כל זה נ"ל להלכה מהראיות שכתבתי לעיל הגלע"ד כתבתי וחמתתי שמי פה ק"מ מ"ד כאור בקר ליום עש"ק ויגש שנת קסד"ל. משה"ק סופר מפפ"דמ.

3. ספר בנייהו בן יהוידע על חולין דף קלד/א

צדק משלך ותן לו. נ"ל בס"ד הכונה אם תתן לו מחלק המעשר אין זה משלך, אלא תן חומש דהוי משלך. אי נמי תפייסו בדיבור שהוא שלך אך המעות אינם שלך אלא פקדון הם אצלך. אי נמי על דרך מה שאמר הכתוב [משלי כ"ב ט'] טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל ר"ל מסעודה שלו כעובדא דברתיה דרבי עקיבה בסוף הגמרא דשבת [דף קנ"ו.] בסוגיא דאין מזל לישראל ע"ש:

4. סודר תפלה - נוסח אשכנז - סדר ברכת המזון

ונא אל תצריכנו ידוד אלקינו לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם. כי אם לידך המלאה. הפתוחה. הקדושה והרחבה. שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד:

5. תוספות רא"ש על חולין דף קלד/ב

ראשית הגז והמתנות. למאן דאמר מתנות טבלי הוה מצי למיתני מתנות לחיוב ולפטור, לחיוב דאסרי קודם הרמה ולפטור דאין צריך ליתנם לכהן כי היכי דתני פטר חמור לחיוב קודם דאיפקע איסוריה בשוה ולפטור דאין צריך ליתנו לכהן, וא"ת אמאי לא תני בכור בהמה טהורה לפטור שיאכלנו במומו ואין צריך ליתנו לכהן וכן חלה נמי שיפרישנה וימכרנה לכהן, וי"ל דלא תני לפטור אלא היכא שהדבר בעצמו כמו שהוא בלי שינוי מותר ליהנות ממנו, כן נראה לי:

6. הערות מהרב אלישיב

שוכר פרה ומביאה. וכיון שמדמה הגמרא ללקט הוי כעין השבת אבידה שאין צריך להוציא הוצאות כרי להחזיר האבידה לבעליה וה"נ יצטרך הכהן לשלם ההוצאות ולא בעל הפירות.

7. הערות מהרב אלישיב

שאני תרומה דטבלה ולא סגי דלא מפריש לה. והמבואר בכונת הגמ' הא דשאני תרומה מלקט נראה דכנהאי גותא דליכא עניים לא חייל עליה לכתחילה שם לקט ולהכי ליכא עליו החובה לדאוג לזה, משא"כ בתרומה דאינו יכול לאכול מזה עד שיפריש. ולפי"ז אם בשעה שהשאיר הלקט היו עניים, ואח"כ עזבו והלכו להם כיון דמתחילה חייל שם לקט שוב יצטרך להשתדל שיגיע ליד עניים. והנה בגמ' כ"מ דף כ"א ב' מאימתי כל אדם מותרים בלקט משילכו בה הנמושות וכר' ומקשו הגמ' נהי דעניים דהכא מייאשי איכא עניים בדוכתא אחריתא דלא מייאשי. ומשני כיון דאיכא עניים הכא הנך מעיקרא איאוש מייאש.

הקשה הגרעק"א דהא איכא עניים קטנים ולא שייך יאוש גביהו. ונשאר בקושיה. והנה כ"ז קשה רק אי נימא כמשנ"ת דהא דפטרינן בדליכא עניים היינו דלא חייל מלכתחילה שם לקט, משא"כ אם כבר היו עניים וחייל שם לקט תו שייך לעניים. אבל למסקנא דגמ' דאייתי טעמא דתרומה משום דאיכא דין נתינה, א"כ אפ"ל אף אם כבר היה חלות דין לקט והשתא אין העניים לפנינו שוב איכא מיעוטא דלא לעורבים ולא לעטלפים ופקע מיניה שם לקט, ולפי"ז ל"ק קר' הגרעק"א דמה לי דלא מייאשי הקטנים מ"מ הא אין לפנינו עניים ולא יבואו כיון דאיכא עניים הכא הנך מעיקרא איאושי מייאש, ושוב לא יבואו לכאן מאיזה טעם שיהיה ופקע שם לקט, דהא אף הקטנים לא יבואו. (ועי' מ"ש בכ"מ שם וע"ע מ"ש גיטין מ"ז ע"ב).

8. ספר תורת חיים על חוליו דף קלד/ב
שיהא גדול מאחיו בנוי בחכמה ובעושר. היינו בממון גוף ונשמה:

9. הערות מהרב אלישיב

קדים ר"א וזכה בהן. והגה בפירושא דהאי מעשה נאמרו ב' פירושים, דהמאירי כ' דדעת השולח היה שיזכה בזה מי שיזכה. /ולפ"ז צל"ע דמאי מתמה והיכי עביד הכי, וצ"ל כמו דהתם ממעטינן שלא יטול מעצמו דהו"ל בזה זלוול כמתנו"כ הי"ג בכה"ג. /ויש שפירושו דהמתנה נשלחה לכל בני הישיבה. ואף לאלו שיש להם מאתיים זה. ולפ"ז קשה דהא אף בלאו דינא דנתינה, הא לא היה יכול לזכות בזה דהרי נשלח לכולם. וצ"ל דהא מ"מ אינוו אכתי לא זכו בזה. ומסתמא דעת השולח שיוכל המקבל אם המקבל, אדם גדול או ראש הישיבה, שיוכל לשנות כרצונו ואף לבני ישיבה אחרת, דודאי דעת הנותן היה אדעתיה ידידה, ומ"מ הא איכא זלוול בכבוד דהמתנו"כ, ולזה משני דנתן לאחריו. (דמצד הא דאית לבעלים טוה"נ, כבר כ' הר"ן דאיירי שבא בדברים עם הבעלים והסכימו ע"כ, ורק דהחסרון בחטיפה מצד זלוול וכנ"ל, ואף דמצד אחר אית בזה חביכות דמצוה).

10. הערות מהרב אלישיב

גדלהו משל אחיו. ומאן הוכיח התשב"ץ דלא כדעת הרמב"ם (כפרקי אבות) דס"ל דאסור לת"ח להתפרנס מכספי הציבור, דהא הכא מבואר דמיחייבי לעשותו עשיר.

11. ספר תורת חיים על חוליו דף קלד/ב

הזרוע נגד היד וכו'. נראה כיון דזרוע ולחיים וקבה זכו בהו הכהנים ע"י מעשה של פנחס לכך כתיב בהו וזה יהיה משפט הכהנים ואמרינן לעיל מלמד שהמתנות דין לפי שפנחס עשה דין עם קונו כדאיתא בסנהדרין ויעמוד פנחס ויפלל מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני המקום ואמר על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל **לכך זכה שהמתנות דין ויוצאין בדינין.** ואתי נמי שפיר הא דנקט קרא מאת העם דגבי ההוא מעשה נמי כתיב ויחל העם לזנות אל בנות מואב ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וגו' קח את כל ראשי העם והוקע אותם. ואתי נמי שפיר הא דנקט קרא הזרוע והלחיים והקבה בה"א הידיעה רמז לזרוע של פנחס ולחיים של פנחס וקבה דמעשה פנחס שעל ידיהן זכו הכהנים למתנות הללו:

12. ספר בניהו בן יהוידע על חוליו דף קלד/ב

הזרוע כנגד היד. **אף על גב דכל כהן יש לו מתנות אלו, וכבר אביו וזקנו שנמשחו זכו גם כן במתנות אלו קודם מעשה פנחס, הנה זכירתו היה לה יתרון על כולם שהם זכו למתנות כהונה בצדקה מאת ה', אך הוא זכה בהם ע"י מעשיו ומסירת נפשו, ולכן אף על גב דגבי כהנים (תנו) [כתיב] ונתן ולא שיטול מעצמו הנה פנחס בדין הוא שיטול מעצמו:**

13. שו"ע יורה דעה - סימן סא

(כא) מתנות נוהגות בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ, בין בפני הבית (פי' בזמן שבית המקדש קיים) בין שלא בפני הבית. ויש מי שאומר שאינן נוהגות בחוצה לארץ, וכן נהגו (ועיין בספר החנוך להרא"ה מצוה תק"ו):

14. פתחי תשובה יורה דעה סימן סא

(ח) וכן נהגו - עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל. ועיין בספר לחם הפנים שכתב בשם מהר"ם בתשובה דמאן דבעי למיהב מצי יהיב ולא מחזי כיוהרא ע"ש. [ועי' בתשובת ח"ס סי' ש"א שהוא ז"ל היה רגיל ליתן והיה דרכו בכל י"ט לשחוט בהמה ולהפריש ממנה מתנות. וכן ראשית הגז וכן עבד עובדא בפלתי ע"ש]:

15. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שא

... ואמרתיו כבר אפשר לשיטת התוס' על ידי כהנת נשואה לישראל וגם הפלגתי כי רגיל הייתי ליתן מתנות כהונה זרוע לחיי וקיבה לגיסי ז"ל בעל כהנת [וכן דרכי ממש בכל י"ט לשחוט בהמה ולהפריש ממנה מתנות וכן ראשית הגז וכן עבד עובדא בפלתי יע"ש סי' ס"א סק"ו]